कक्षा एघारको 'सबैको नेपाली' पाठ्यपुस्तकमा समाविष्ट कविताहरूको विश्लेषण

विजयाकुमारी ढकाल
दोस्रो वर्षको क्रमाङ्क : २३३००९९/०६६
त्रि.वि.दर्ता नं. : ८६६७-८५

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्काय, नेपाली भाषाशिक्षा विभाग, स्नातकोत्तर तह (एम.एड.) दोस्रो वर्षको नेपाशि. ५९८ पाठ्यांश पूरा गर्ने प्रयोजनकालागि प्रस्तुत

शोधपत्र

नेपाली शिक्षाविभाग
सिन्धुली बहुमुखी क्याम्पस
सिन्धुलीमाढी

२०७६/२०१९

शोधनिर्देशकको सिफारिस-पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्काय सिन्धुली बहुमुखी क्याम्पस सिन्धुली, नेपाली भाषाशिक्षा अन्तर्गत स्नातकोत्तर तह (एम.एड.) दोस्रो वर्षकी छात्रा विजयाकुमारी ढकालले नेपाशि. ५९८ को पूर्तिका लागि **कक्षा ११ को 'सबैको नेपाली' पाठ्यपुस्तकमा समाविष्ट कविताहरूको विश्लेषण** शीर्षकको शोधपत्र मेरो निर्देशनमा तयार पार्नुभएको हो । परिश्रमपूर्वक तयार पारिएको यस शोधपत्रबाट म पूर्णतः सन्तुष्ट छु । अतः आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि नियमानुसार सिफारिस गर्दछु ।

....

(उपप्रा. अर्जुनप्रसाद पौडेल)
शोध निर्देशक
सिन्धुली बहुमुखी क्याम्पस
सिन्धुलीमाढी

इस्वी सन २०१९
मिति २०७६।४।१८

स्वीकृतिपत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्काय, नेपाली शिक्षा विभाग, सिन्धुली बहुमुखी क्याम्पस, स्नातकोत्तर तह, दोस्रो वर्षको नेपाशि.५९८ पाठ्यांशको प्रयोजनार्थ विजयाकुमारी ढकालद्वारा तयार पारिएको कक्षा-११ को **सबैको नेपाली** पठ्यपुस्तकमा समाविष्ट कविताहरूको विश्लेषण शीर्षकको शोधपत्र स्नातकोत्तर उपाधिका लागि उपयुक्त देखिएकाले स्वीकृति प्रदान गरिएको छ ।

मूल्याङ्कन समिति

नाम	हस्ताक्षर
१.उपप्राध्यापक अर्जुनप्रसाद पौडेल (विभागीय प्रमुख/शोधनिर्देशक)	
२.उपप्राध्यपक गोपालबहादुर श्रेष्ठ (शोधविशेषज्ञ)	
३.उपप्राध्यापक भानुभक्त गुरुङ (अभ्यास शिक्षण प्रमुख)	
४.उपप्राध्यापक कृष्णप्रसाद निरौला (विषय शिक्षक)	

मिति : २०७६ । ४ । २०

सन् : ५ अगस्त, २०१९

कृतज्ञताज्ञापन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र सङ्काय, सिन्धुली बहुमुखी क्याम्पस सिन्धुली नेपाली भाषाशिक्षा अन्तर्गत स्नातकोत्तर तह (एम.एड.) दोस्रो वर्ष नेपाशि. ५९८ को पूर्तिका लागि **कक्षा-११ को 'सबैको नेपाली' पाठ्यपुस्तकमा समाविष्ट कविताहरूको विश्लेषण** शीर्षकको शोधकार्य गर्न स्वीकृति प्रदान गर्नुहुने नेपाली भाषाशिक्षा विभाग सिन्धुली बहुमुखी क्याम्पसका प्रमुख उपप्राध्यापक अर्जुनप्रसाद पौडेलप्रति आभार प्रकटगर्दछु । उक्त शीर्षकमा शोधपत्र तयार गर्न मन, वचन र कर्मले सहयोग र निर्देशन दिनुहुने शोधनिर्देशक गुरु अर्जुनप्रसाद पौडेलप्रति कृतज्ञता व्यक्त गर्दछु ।

सैद्धान्तिक दृष्टिकोण तयार पार्न विभिन्न पुस्तकालयको सहयोग लिइएको छ । ती पुस्तकालय-परिवार र सम्बन्धित क्षेत्रका विज्ञबाट पनि पर्याप्त सहयोग पाएको हो । ती सबैमा कृतज्ञता जाहेर गर्दछु । यसलाई आकर्षक ढङ्गले टङ्कण गर्ने भाइ रोशन महतप्रति धन्यवाद ज्ञापन गर्छु ।

अन्तमा प्रस्तुत शोधपत्रलाई आवश्यक मूल्याङ्कनार्थ शिक्षाशास्त्र सङ्काय, सिन्धुली बहुमुखी क्याम्पस, नेपाली भाषाशिक्षा विभागमा नियमानुसार प्रस्तुत गर्दछु ।

प्रस्तोता

....

(विजयाकुमारी ढकाल)

मिति : २०७६। ४। १५

शोधसार

शोधशीर्षक : कक्षा- ११ को सबैको नेपाली पाठ्यपुस्तकमा समाविष्ट कविताहरूको विश्लेषण

शोधार्थी : विजयाकुमारी ढकाल

शोधनिर्देशक :उपप्रा. अर्जुनप्रसाद पौडेल

क्याम्पस : त्रिभुवन विश्व विद्यालय नेपाली भाषाशिक्षा विभाग, सिन्धुली बहुमुखी क्याम्पस

शैक्षिकसत्र : २०६४/०६६

अध्यायः पाँच

पृष्ठ संख्या : ५५

प्रयोजन : शिक्षाशास्त्र संकाय स्नातकोत्तर तह नेपाशि.(५९८) को पूर्तिका लागि प्रस्तुत ।

प्रस्तुत शीर्षकमा **सबैको नेपाली**भित्र समाविष्ट कविताहरूको सैद्धान्तिक स्वरूप नपहिल्याइनु, विश्लेषणको आधार लिएर कविताको विश्लेषण नहुनु, अभ्यास खण्डको सबल र दुर्बल पक्ष नकेलाइनु र अभ्यास खण्ड र प्रश्न योजनाका सुधारात्मक पक्ष नदेखाउनु समस्याका रूपमा रहेकाछन् ।

शोधपत्रको उद्देश्यका रूपमा कविताको सैद्धान्तिक चिनारी दिई पाठ्य कविताको स्वरूप ठम्याउनु, सैद्धान्तिक आधारमा कविताको विश्लेषण गर्नु, कविताको अभ्यास खण्डको सबल र दुर्बल पक्ष किटान गर्नु र अभ्यास खण्ड र प्रश्नयोजनाका सुधारात्मकपक्ष स्पष्ट गर्नु रहेको छ ।

शोध प्रक्रिया

प्रस्तुत शीर्षकमा गरिएको शोधकार्य विश्लेषणात्मक प्रक्रियामा आधारित छ । **सबैको नेपाली** पाठ्यपुस्तक अनिवार्य नेपाली विषयको हुनाले कवि र कविताको प्रवृत्ति, तुलना, मूल्याङ्कन आदि नगरी शिक्षक र शिक्षार्थीलाई मार्गनिर्देश गर्ने तथा उच्चमाध्यमिक शिक्षा परिषद्लाई उक्त पाठ्यपुस्तकभित्रका सुधारात्मक पक्षलाई परिमार्जन गर्न सहयोग पुग्ने उद्देश्य राखिएको छ ।

उल्लिखित पाँच अध्यायका शीर्षकमा उपशीर्षकहरू पनि रहेकाछन् । कविताको विश्लेषण गर्दा शीर्षक, संरचना, भावविधान, लयविधान, शब्दभण्डार र दृष्टिबिन्दुलाई आधार बनाइएको छ । यसका साथै हरेक कविताका पाठका अभ्यास खण्डको विश्लेषण गरिएको छ । त्यसमा प्रश्नयोजनालाई पनि विश्लेषणका कसीमा उतार्ने प्रयत्न भएको छ ।

शोधको निष्कर्ष

प्रस्तुत शोधपत्रमा हरेक अध्यायमा निष्कर्ष नदिई निष्कर्ष र सुझाव खण्डमा यसको निष्कर्ष दिइएको छ । कवितालाई सैद्धान्तिक आधारमा हेर्दा उपयुक्त लाग्छन् । यति हुँदाहुँदै पनि शास्त्रीय लयलाई भने समेटिएको छैन । पाठ्यपुस्तक अनिवार्य नेपालीको भएकाले शिक्षार्थीको भाषिक सीप अभिवृद्धि गराउने उद्देश्यअनुरूप १९ वटा पाठमध्ये कविताले पाएको ५ पाठ उपयुक्त छ । जसमध्ये २ वटा राष्ट्रिय भावना र ३ वटा सामाजिक भावना भएका छन् । सामाजिक विषयका कवितामा विसङ्गतिभित्र अस्तित्वको खोजी गर्ने उद्देश्य राखेको देखिन्छ । अभ्यास खण्डमा विविधता ल्याउने प्रयत्नहुँदाहुँदै पनिवितरणमाअनुपातमिलाउनुपर्ने देखिन्छ । यसका साथै प्रश्नयोजनामा केही कसर छन्; जसलाई सुधार गर्नुपर्ने आवश्यकता छ ।

विषयसूची

अध्याय-एक

शोध-परिचय १

१.१ अध्ययनको पृष्ठभूमि १

१.२ समस्याकथन १

१.३ शोधको उद्देश्य २

१.४ औचित्य/महत्त्व ३

१.५ शोधको सीमाङ्कन ३

१.६ शोधपत्रको रूपरेखा ४

अध्याय-दुई

सम्बन्धित साहित्यको पुनरावलोकन तथा सैद्धान्तिक अवधारणा

२.१ पूर्वाध्ययनको विवरण ५

२.२ सैद्धान्तिक अवधारणा १०

२.२.१ कविताको चिनारी १०

२.२.२ कविताका रूपहरू १२

२.२.३ कविताका तत्त्वहरू १४

अध्याय-तीन

अध्ययनविधि र प्रक्रिया १८

३.१ अध्ययनविधि १८

३.२ अध्ययनको ढाँचा १८

३.३ स्रोत १८

३.३.१ प्राथमिक स्रोत १९

३.३.२ द्वितीयक स्रोत १९

३.४ विश्लेषणप्रक्रिया १९

अध्याय-चार

४. व्याख्या र विश्लेषण २०

४.१.पाठ्यक्रम अनुरूपता तथा भाषाशिक्षणका दृष्टिले कविताको विश्लेषण २०

४.१.१ भाषा पाठ्यक्रमको परिचय २१

४.१.२ भाषा पाठ्यक्रम र पाठ्यपुस्तकबीच सम्बन्ध २१

४.१.३ विधाको क्षेत्र र क्रम २३

४.१.३.१ राष्ट्रियता २४

४.१.३.२ सामाजिकता २४

४.१.४ भाषाशिक्षणका दृष्टिले कविताको प्रयोजन २५

४.१.५ अङ्क विभाजन र समय विभाजन २७

४.२ **सबैको नेपाली** पाठ्यपुस्तकमा सङ्कलित कविताहरूको विश्लेषण २७

४.२.१ **नेपालै नरहे** कविता २८

४.२.२ शीर्षक २८

४.२.१.२ संरचना २८

४.२.१.३ भावविधान २८

४.२.१.४ लयविधान २९

४.२.१.५ शब्दभण्डार २९

४.२.१.६ दृष्टिबिन्दु २९

४.२.२ **हर्कबहादुर** कविता ३०

४.२.२.१ शीर्षक ३०

४.२.२.२ संरचना ३०

४.२.२.३ भावविधान ३१

४.२.२.४ लयविधान ३२

४.२.२.५ शब्दभण्डार ३२

४.२.२.६ दृष्टिबिन्दु ३२

४.२.३ **मानुषी** कविता ३३

४.२.३.१ शीर्षक ३३

४.२.३.२ संरचना ३३

४.२.३.३ भावविधान ३३

४.२.३.४ लयविधान ३४

४.२.३.५ शब्दभण्डार ३५

४.२.३.६ दृष्टिबिन्दु ३५

४.२.४ **मेरो देश** कविता ३५

४.२.४.१ शीर्षक ३६

४.२.४.२ संरचना ३६

४.२.४.३ भावविधान ३६

४.२.४.४ लयविधान ३८

४.२.४.५ शब्दभण्डार ३८

४.२.४.६ दृष्टिबिन्दु ३८

४.२.५**कान्छी, भट्टी र देश** कविता ३९

४.२.५.१ शीर्षक ३९

४.२.५.२ संरचना ३९

४.२.५.३ भावविधान ४०

४.२.५.४ लयविधान ४१

४.२.५.५ शब्दभण्डार ४१

४.२.५.६ दृष्टिबिन्दु ४२

४.३. नमुना अभ्यासको अध्ययन ४३

४.३.१ प्रयोजन अनुरूपताका दृष्टिले नमुना अभ्यासको विश्लेषण ४३

४.३.१.१गति, यति र लयबोध ४४

४.३.१.२ भावबोध ४४

४.३.१.३ शब्दार्थ ४४

४.३.२ अभ्यासका रूपमा रहेका प्रश्नहरूको विश्लेषण ४५

४.३.२.१ **नेपालै नरहे** कविताको नमुनाअभ्यास ४५

४.३.२.२ **हर्कबहादुर** कविताको नमुनाअभ्यास ४६

४.३.२.३ **मानुषी** कविताको नमुना अभ्यास ४६

४.३.२.४ **मेरो देश** कविताको नुमना अभ्यास ४७

४.३.२.५ **कान्छी, भट्टी र देश** कविताको नमुना अभ्यास ४८

४.३.३ प्रश्नयोजना ४८

अध्याय-पाँच

५. सारांश, निष्कर्ष र उपयोगिता ५१

५.१ सारांश ५१

५.२ निष्कर्ष ५२

५.३.उपयोगिता ५३

५.३.१ नीतिगत तह ५४

५.३.२ प्रयोगत तह ५४

भावी अध्ययनका लागि सम्भावित शोध-शीर्षकहरू ५५

सन्दर्भसामग्री ५६